

Streszczenie

Jedną z częściej używanych w *Enneadach* zasad w wyjaśnianiu relacji przyczynowych między poszczególnymi poziomami rzeczywistości jest zasada dwóch aktów. Celem niniejszej pracy jest omówienie schematu konceptualnego owej zasady; próbowano pokazać, że wyraża ona stosunek przyczynowości wzorczej i sprawczej, w której doskonałość jest racją aktu sprawiania nowej natury (*resp.* jej auto-konstytucji). Z racji strukturalnej odmienności każdy z poziomów ontycznych realizuje schemat zasady dwóch aktów stosownie do jego specyfiki, co wiązało się z odmiennymi problemami interpretacyjnymi i teoretycznymi.

Jednym z problemów w zastosowaniu koncepcji dwóch aktów do interpretacji przyczynowości Jedna jest fakt, że w niektórych miejscach jest ono określane jako poprzedzające akt (utożsamiany zazwyczaj z substancją). W niniejszej pracy próbowano jednak pokazać, że zarówno pojęcie aktu, jak i zasadę dwóch aktów, którą standardowo stosuje do wyjaśniania aktywności substancji, da się analogicznie przenieść na poziom, który warunkuje ustanawianie substancji w ogóle. Pokazano również związek między atrybutami aktu wewnętrznego Jedna i atrybutami aktu wewnętrznego w ogóle.

Analiza opisów Jedna z traktatu *O wolności i woli Jedna* wykazała, że jego akt wyrażał samo-ustosunkowanie w dwóch wymiarach: proto-sprawczym i proto-normatywnym; było ono zarazem niewłaściwym użyciem dwóch form przyczynowości zewnętrznej. Próbowano pokazać, że graniczne i niewłaściwe użycie dwóch typów przyczynowości zewnętrznej (sprawczej i wzorczej), miało podkreślać radykalną odmienną akt Jedna.

Takie rozumienie aktu Jedna zostało wydobyte na podstawie fragmentów należących do dyskursu katafatycznego, w stosunku do którego Plotyn jednoznacznie zastrzegał, że jest on nieadekwatny; mimo tego można na jego podstawie powiedzieć coś o relacji Jedna do tego, co inne (stosując się tu do Plotyńskiej zasady, że próbując poznać przyczynę, pośrednio lepiej poznajemy naturę skutków – w tym siebie). Z racji tego, że zarówno moment wzorczy, jak i sprawczy konstytuują schemat konceptualny doktryny dwóch aktów, można powiedzieć, że Jedno w formie samo-ustosunkowania, które opisane zostało w dyskursie katafatycznym zawiera *implicite* momenty tego schematu (lub lepiej: akt Jedna jest racją tego schematu przyczynowości), który poza Jednym realizuje się w formie zapośredniczonej w różnicy (gdzie ma właściwe zastosowanie schemat przyczyn zewnętrznych: wzorczej i sprawczej), wyrażonej w zasadzie dwóch aktów (doskonałość danej natury jest racją auto-konstytucji innej natury). Innymi słowy

moment doskonałościowy i egzystencjalny zbiegają się akcie Jedna, zaś poza Jednem realizują się jako stosunek wszystkiego do tych dwóch momentów w Jednie. Ten stosunek ma formę schematu przyczynowości sprawczej i wzorczej w sensie właściwym, którego wyrazem jest działanie zasady dwóch w aktów porządku kosmosu.

W tym sensie akt Jedna jest granicą (*resp.* wzorem) dla każdego aktu wewnętrznego i zewnętrznego zarazem. Akt wewnętrzny każdej natury jako auto-determinacja naśladuje prostotę, samoistność Jedna, ustanawia daną naturę w jej bycie i jest jej doskonałością, będąc (jako doskonałość) zarazem racją przyczynowości wzorczo-celowej (moment udzielania). Dlatego każda natura znajdująca się wyżej w hierarchii jest dla niższej zarówno przyczyną sprawczą dalszą, jak i wzorcą bliższą.

W ramach owego schematu przyczyn występuje jednak asymetria, ponieważ podstawą sprawiania jest doskonałość (przyczynowość wzorcza warunkuje sprawczą). W ramach stosunku między drugą hipostazą a Jednem, to doskonałość Jedna (aspekt wzorczy) inicjuje ruch, który jest dążeniem do oglądania przyczyny; ten ruch skutkuje w oglądaniu, które jest zarazem auto-konstytucją Umysłu. Innymi słowy, doskonałość (wzorczość) Jedna wystarczy do samo-ukonstytuowania się „skutku”, który w tym samo-ukonstytuowaniu naśladuje absolutny samo-byt Jedna. Inne substancje w swoim akcie wewnętrznym odbijają proporcjonalnie ów akt usamobytniania Jedna, będąc proporcjonalnie samodzielne bytowo.

Kolejnym po Jednie wymiarem ontycznym zastosowania zasady dwóch aktów jest Umysł, który, będąc wzorcową substancją, jest adekwatną miarą aktu wewnętrznego jako substancji. Jest to o tyle istotne, że schemat zasady dwóch aktów wyrażany był właśnie za pomocą pojęcia substancji. Akt wewnętrzny Umysłu jest oczywiście skorelowany bezpośrednio z aktem zewnętrznym Jedna. Akt zewnętrzny Jedna jest wprowadzaniem różnicy, w perspektywie której akt Jedna jest „przeformułowywany” w nowy akt (dlatego obok momentu różnicy występuje moment podobieństwa). Skutkuje to strukturą, która opisywana jest przez Plotyna za pomocą tak zwanych najwyższych rodzajów, gdzie obok wspomnianej różnicy występują tożsamość, spoczynek i ruch, które jako całość konstytuują różne aspekty aktu Umysłu zwanego kontemplacją (*resp.* mądrością). W ten sposób akt Umysłu charakteryzuje się właściwa sobie jedno-wielością.

Akt wewnętrzny substancji noetycznej jest wyrażany za pomocą triady byt – życie – myśl, zaś ostatecznie za pomocą atrybutu mądrości. Życie jest doskonalszą formą bytu, myśl doskonalszą formą życia, zaś pełnią myśli jest właśnie mądrość. Pojęciem synonimicznym z mądrością jest kontemplacja; to ostatnie w niektórych kontekstach jest przez Plotyna używane analogicznie (wertykalnie) w taki sposób, że

wszystkie niższe formy aktywności substancjalnej (postrzeganie, funkcje organizmów, podleganie prawom natury bytów cielesnych) – obecne na dalszych poziomach ontycznych – są rozumiane jako gorsze formy kontemplacji (*resp.* mądrości). Dlatego akt zewnętrzny Umysłu – tożsamy z aktem wewnętrznym Duszy, ujętym w jego pochodności względem Umysłu – jest niższą formą kontemplacji i opatrnościowym przedłużeniem mądrości Umysłu.

W Duszy ponownie wertykalna różnica (różnica pod względem doskonałości) pociąga za sobą horyzontalną różnicę ilościową. Zachodzi bezpośrednia korelacja między mniejszą doskonałością aktu Duszy a wielością jej form. Akt Duszy może być rozumiany jako rozwinięty w wielość akt mądrości Umysłu. W akcie wewnętrznym Duszy owa różnica doskonałości (w stosunku do Umysłu i Jedna) oraz ujawnione proporcjonalnie uwielokrotnione odbicie mądrości noetycznej staje się zarazem nową jakością – nazywaną opatrnością i rozumnością.

W ten sposób główna triada aktów wewnętrznych poszczególnych hipostaz (doskonałość Jedna, mądrość Umysłu, opatrność Duszy) pokrywają się z triadą późniejszych cnót neoplatońskich (*perfectio, illuminatio, purgatio*). *Perfectio* odpowiada oczywiście Jednu, *illuminatio* mądrości Umysłu, zaś *purgatio* Duszy – dzieje się tak dlatego, że funkcją opatrności jest podporządkowanie tego, co gorsze (materia, brak) temu, co lepsze (Umysł, Jedno), a – w wymiarze ludzkim – doskonałą formą tego podporządkowania jest cnota oczyszczenia (*purgatio*).

Relacje między aktami pierwszych trzech hipostaz można ująć również w perspektywie rodzajów dodawanych różnic. Akt Jedna jest prosty i przekracza wszelkie różnice. Akt Umysłu jako kontemplacja zakłada rozróżnienie na podmiot i przedmiot, zaś w akt Duszy konstytuuje nowa różnica, która zakłada stosunek do przedmiotu jako czegoś zewnętrznego względem natury tego, co noetyczne (warunek opatrnościowego działania). Owym trzecim momentem, dodanym do Duszy w stosunku do Umysłu, jest konstytuowanie granicznej-zewnętrzności (rozumianej jako brak tego, co noetyczne), bez której nie ma w ogóle funkcji opatrnościowej i która jest pochodną rozumienia Duszy jako aktu-komunikacji-Umysłu. Innymi słowy, w akt Duszy wpisany jest stosunek do tego, co poza-noetyczne; dzięki czemu może ona pełnić wertykalnie funkcję stopniowalną mediacyjną.

Summary

The principle of two acts is in *Enneads* one of the most often used principles explaining causal relationships between different ontic levels of reality. The aim of this dissertation is to analyse the conceptual scheme of this principle. It is shown that it expresses the relationship between paradigm and efficient causality, where perfection is a reason for the act of generation (*resp.* self-constitution). Because of the differences between ontic levels, each of them realizes the principle of two acts in an analogous way, according to its specificity. As a consequence, for different ontic levels, different interpretative and theoretical issues arise.

One of the problems with using the conception of two acts to interpret the causality of the One is the fact that in some places Plotinus says that the One precedes act (typically identified with substance). In this dissertation, it is shown that both the notion of act and the principle of two acts, which are typically used to explain the activity of substance, can be analogously applied to the level which determines the constitution of substance as such. Additionally, the relationship between attributes of the One and attributes of internal act is established.

The analysis of the descriptions of the One in the treatise "On the Voluntary and on the Free Will of the One" (*Enn.* VI. 8) shows that the act of the One expresses self-relatedness in two dimensions: proto-efficient and proto-normative. This wording is improper, as it appeals to two types of external causes. However, external causality is used by Plotinus in a limiting and non-ordinary way, by which he stresses the radical dissimilarity the act of the One.

The above interpretation of the act of the One is valid only within cataphatic discourse, which is unambiguously characterised by Plotinus as improper. However, it allows us to say something about the relationship between the One and other beings (according to Plotinus's rule that by learning about causes we also learn about the nature of their effects, including ourselves). As both paradigm aspect and efficient aspect constitute the conceptual scheme of the doctrine of two acts, it can be said that the One, in the form of self-relatedness, as described by the cataphatic discourse, includes this scheme implicitly (or, in better words, the act of the One is the reason for this scheme of causation). Outside of the One, this scheme is realised in the form mediated by difference, where the notions of external causes (paradigm and efficient) find their proper application. This mediated form is expressed by the principle of two acts: the perfection of a higher nature is the reason for the self-constitution of a lower nature. In other words, perfection and existence converge in the act of the One, whereas outside of the One they are realised as the relationship of other beings to these two aspects of the One. This relationship has a form of efficient

and paradigm causation in the proper sense, which are expressed by the principle of two acts in the order of reality.

In this sense the act of the One is a limit (*resp.* paradigm) for every internal and external act. Every internal act of every nature, being a self-determination, mimics simplicity and self-sufficiency of the One, constitutes a given nature in its existence, and is its perfection. At the same time, it is (as perfection) the reason for paradigm-teleological causation (the aspect of giving). Therefore, every higher nature is for lower natures both their proximal efficient cause and their distal paradigm cause.

Within this scheme of causes there is an asymmetry, as perfection is the basis of efficient causation (efficient causation is determined by paradigm causation). In the relationship between the Intellect and the One, the perfection of the One (paradigm aspect) initiates the movement, which is a tendency to contemplate the cause. This movement results in seeing, which at the same time is a self-constitution of the Intellect. In other words, the perfection (paradigmaticity) of the One is sufficient to self-constitution of the "effect", which in this self-constitution mimics the absolute self-subsistence of the One. Other substances in their internal acts reflect proportionally this act of self-constitution of the One and are, therefore, proportionally self-sufficient ontologically.

The next ontic dimension where the principle of two acts is applicable is the Intellect. Being a paradigm substance, it is an adequate measure of an internal act as a substance. This is important, as the scheme of two acts is typically expressed with the use of the notion of substance. The internal act of the Intellect is clearly connected directly with the external act of the One. The external act of the One introduces a difference. In the perspective of this difference, the act of the One transforms into a new act (that is why, besides the aspect of difference, there is also the aspect of similarity). As a consequence, there arises a structure, which is described by Plotinus with the use of so-called highest genera, which include – besides difference – identity, rest, and motion. Taken together, they constitute different aspects of the act of the Intellect, called contemplation (*resp.* wisdom); they also express a specific form the Intellect's one-mangyness.

The internal act of the noetic substance can be expressed with the use of the triad: being-life-thought, and, eventually, by the attribute of wisdom. Life is a more perfect form of being, thought is a more perfect form of life. Finally, wisdom is a completeness of thought. The notion of wisdom is synonymic with the notion of contemplation; the latter is in some contexts used by Plotinus in an analogous (vertical) way, such that all lower forms of substantial activity (perception, organic functions, material bodies' being subject to the laws of nature), which are present on

lower ontic levels, are understood as inferior forms of contemplation (*resp.* wisdom). Therefore, the external act of the Intellect, which is identical with the internal act of the Soul, considered as derivative with respect to the Intellect, is a lower form of contemplation and a providential continuation of the wisdom of the Intellect.

In soul, again, a vertical difference (a difference in perfection) entails a horizontal quantitative difference. There is a direct connection between the lower perfection of the act of the Soul and the variety of its forms. The act of the Soul can be understood as the act of the wisdom of the Intellect expanded in manyness. In the internal act of the Soul, this difference in perfection (with respect to the Intellect and the One) and the revealed proportionally multiplied reflection of the noetic wisdom, becomes a new quality, called providence and reason.

In this way the main triad of internal acts of hypostases, namely the perfection of the One, the wisdom of the Intellect, and the providence of the Soul, is the same as the later triad of neo-platonic virtues (*perfectio, illuminatio, purgatio*). Clearly, *perfectio* corresponds to the One, *illuminatio* to the Intellect, and *purgatio* to the Soul. This is because the function of the providence is to subordinate what is worse (the matter, the absence) to what is better (the Intellect, the One), and – in the human dimension – the perfect form of this subordination is the virtue of purification (*purgatio*).

The relationships between the acts of the three principal hypostases can also be captured as ways of adding differences. The act of the One is simple and it is beyond all differences. The act of the Intellect, as contemplation, presumes the distinction between subject and object. Finally, in the Soul, the act is constituted by a new difference, which presumes the relationship to object as something external with respect to the noetic nature (this is a condition for providential activity). The third aspect, added to the Soul with respect to the Intellect, is a constitution of a limiting-externality (understood as the lack of noetic). Without it, the providential function is not possible, as it is derivative with respect to the Soul's being an act-of-communication-of-the-Intellect. In other words, in the act of the Soul the relationship to extra-noetic is inscribed. Because of this, it can play a mediating role.